
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

REFLEXIÓ ÉS ÖNREFLEXIÓ

P. Nagy István: *Holt idény*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993

Az az önreflexivitás, a műre, a költészetre s költőjére való utalás, rákérdezés, amely a *Holt idény* verseiben szüntelenül, a legváratlanabb helyzetekben is felmerül, nem ismeretlen P. Nagy István eddigi költészetében sem. Ilyen utalásokat tartalmaztak már az *Alkalmatlan évszak* (1985) költeményei, s ott látjuk őket a *Köralagút* (1989) szövegeiben is – némi iróniát is megcsendítve. Ez az ironikus alapállás a *Holt idény* verseiben még inkább felerősödik. Az irónia, minthogy itt a vers, a költészet lényegét érinti, a költő pozíciójára utal, egyúttal a költő és művének helyét, helyzetét hivatott kijelölni. S minthogy az irónia pozitív állásaiban is a negatívumot, a degradálódás kisebb-nagyobb fokozatait villantja fel, az általa áthatott versekből láthatóan kirajzolódik az a gondolati ív, amely a költészetbe, a versbe, a „szöveg”-be vetett hitünket maradéktalanul eloszlatja, s „miközben versre vers, és tart a szókaland”, a költőnek a világban betöltött helyét, szerepét is megkérdőjelezi. Cseppet sem problémamentes tehát a költőnek lenni szerepe ebben a költészetben. Ezekkel a gondolatokkal indítja P. Nagy István harmadik kötetének verseit. A versciklusok elé állított Jel, beszéd című költeménye ilyen értelemben szinte programversként olvasható, ahol a költő „birtokosa valaminek”, mégis „kimarad” („ebből is”). „Verset ír. Vagy jegyzetelget.” A *Holt idény* teljes első versciklusa ennek a költői alaphelyzetnek rendelődik alá, egész versszövegek a mű és alkotójának viszonyát feszegetik.

Az önmagára reflektáló mű sem a modern költészetben, sem napjaink prózájában nem új jelenség. P. Nagy István költeményeiben a vers, a szöveg egyrészt a költőjével elválaszthatatlan viszonyt reprezentálja, mely inkább teher, mint kötődés, hiszen költő és műve gyakran elidegenedik egymástól, s a küzdelem során a szöveg olykor szerzője fölé ke-rekedik, s elnyeli („Te nem is létezel. / Csak a szöveg”).

A műre, az alkotásra vonatkozó reflexiók sora a jugoszláviai magyar költőlet kérdései köré rendeződik, ezen belül pedig a saját költői gyakorlat (újfent: ironikus) mérlegelésére irányul. Ezeknek az önmagukba forduló szövegeknek költői hozadéka az első két kötet hasonló eljárásaihoz képest abból a szempontból jelent továbblépést, hogy a műre, az alkotóra való utalások túlnőnek a szerző és vers jelenlétének pusztá regisztrálásán. Különösen a *Köralagút* szövegei tartalmaztak olyan mechanikus szituációs módozatokat, mint pl. „kezded a verset”, „az a vers is, amelyet / tegnap írtál”, „verset frok” stb. A *Holt idény*

önreflexiói szoros összefüggésben állnak a kötet többi versének fő szövegeivel, zökkenőmentesen simulnak bele abba az egzisztenciális, létmeghatározó gondolatfolyamba, amelynek során a költő önmaga világba vetettségének helyzetét járja körül. Az „élni és túlélni”, a „kibérelt mozdulat” metaforákban jelzett közérzet megfogalmazóivá válnak ezek az önmagukra irányuló versrészek, szövegek is. Annak a determinált állapotnak a megnevezőivé, amikor a cetsként tátongó világ „elnyel, felszippant, magából kilök”. Bekebelez és kitaszít.

Az ebből eredő hiány- és bizonytalanságérzet kísért a kötet további költeményeiben is, a Megkettőzött hang és a Holt idény cikluscímek alá sorolt versek szövegeiben is a determináltság- és idegenségérzet hangjai erősödnek fel. A *Köralagút* című előző kötetben P. Nagy ezt a közérzetet a hidegségérzetet árasztó képekkel, metaforákkal mélyítette el. Az „érdes levegő”, a „nyershideg”, a „hideg vizek” szókapcsolatok jelezték e versvilág hőfokát, s az évszakok hatalma a determináló erőt. A *Holt idény* költeményeiben mindez elvontabban van jelen. Az idegenségélmény, még ha a magánélménykörből indul is, általában megfogalmazást kap. A bizonytalanság, a „mindig félúton mindig közben” állapotában csapódik ki, s a hontalanság élményében, amelynek látószögéből a szülőhely is demitizálódik, s nyelve idegenné válik (Szülőhelyére és anyjára emlékezik). A bizonytalanságérzés, a „nincs egy keményre taposott útszalag” érzete egy sor ambivalenciát, feloldhatatlan kettősségeket reuelál. A nyelvi kettősségektől a lírai én megkettőződéséig, önmagával sem azonos voltáig haladva a kötet jó néhány verse erre az ambivalenciára épül. A fenyegetettség és bizonytalanság élménye felettébb felerősödik a háborús jelenünk kiváltotta költeményekben. P. Nagy István szerencsére nem ennek az állapotnak véres-naturalisztikus megfestésén fáradozik. A destruktív történések ebben az élménykörben is közérzetjelzésekké átalánosodnak. „A golyó én vagyok. . . / s én vagyok, akit eltalál, kilő innen / a dördülés. . .” – mondja, majd rímes-igrices-ironikus versben konstatálja: „a világ a körmömre ég” (Körmövers).

A *Holt idény* vershozadéka kiegyensúlyozott képet nyújt P. Nagy István vers- és nyelvkezeléséről. Költeményeiben gyakran a mindennapi, köznyelvihez közel álló beszédhelyzetekből indul ki, majd szörendi inverziókkal és a verssorok rendellenesnek tűnő feltörésével teszi feszesebbé versnyelvét. Néhány hangsúlyosan rímes formában a rím keltette összhangot, harmóniát úgy oldja fel, hogy a vers tartalma, üzenete hol a rezignált elégi-kusság, hol az irónia diszharmóniájával felel erre. A látványosan telt hangzással a hiány felesel, mely végül a rímes vers fitorát csalja elő (Két verébláb. . ., Körmövers, Harmincévesen. . .).

A szerelem fokozatai versciklus összefoglalva jelzi azt az életszeletet, amelyben a lírai én a személyiség határainak keresése közben oltalmat talál. A magánéletkör jelöli azt a biztos pontot, ahonnan a lírai ént szüntelenül kilendülni, majd visszatérni (vagy -vágyni) látjuk. A műanyag kiránduló pohárka, a testhőmérsékletű kávé, a billenő aszaltka képeztek ezeket az otthonosság érzetét keltő tárgyakat, stabil pontokat az előbbi ciklusokban. A szerelem fokozataiban mindez a társ testi közelsége és távolsága-hiánya relációiban fogalmazódik meg. E magánéletkör ugyanakkor a köznapok szövegeit is hangsúlyosabban belopja a versbe. A költemények végkicsengése azonban itt is a bizonyosság-bizonytalanság relációt veti fel, s az ambivalencia révén újra a lírai én kettősségélménye dominál. Ebben a viszonylatrendszerben az idő múlása az egyetlen biztos tény, amely elégius versekben fogalmazódik meg (Átváltozások, Mikor s az előző versciklus Harmincévesen. . . című verse is ide tartozik). „Naponta mérlegeljük az esélyeket” – fogalmazza meg P. Nagy e magánéletszféra alaphelyzetét. Van ebben némi irónia is, de az egész kötet verseit átható higgadt, elégius hang szövegeit is kihalljuk belőle. P. Nagy költői megszólalásának jellemző hangja ez a mindennel bölcsen szembenéző elégi-kusság, s nem véletlen,

hogy előző kötetéből is egy hosszabb költeménynek csupán lírai-elégikus részletét vette át (Nem is hinnéd). De a versnek csak a hangja ilyen líraian elomló. A költő szavai „mélyhűtöttek”, s a dermedtség, melyből szól, már-már „kozmiikus”.

P. Nagy István verseinek jelzett mozzanataiból építi ki közérzetlíráját, amelyen belül a költő hol önmagára s művére, hol a világra figyel, miközben e kétfelől determinált állapotban, e „lakatlan időben” hontalan marad. A magánélet apró történései, otthonosnak tűnő szigetdarabjai menedéket látszanak nyújtani számára, ám mindez mulékony, megfoghatatlan és szüntelenül változó. Mégis szükséges, hiszen hiányában csak a zilált világ s benne a hangok-beszédek káosza marad (l. Előhívás, avagy egy jelenés töredéke).

Szólni kell még azokról az allúziókról, amelyek e költemények külön rétegét alkotják. P. Nagy a *Köralagútban* költőket idézett meg, költőkhöz címezte verseit. A *Holt idény*-ben is megtaláljuk ezek ikerverseit. A Vers-keringő W. S.-nek találóan idézi fel Weöres Sándor költészetének játékoságát, szürrealizmusát, ráolvasásszerű szólamait. A *Füst Milán!* című is nagyszerűen illeszkedik a megidézett költő eszköztárába, s egyszerre fordítja felénk *Füst* és P. Nagy versvilágát. Mindezeket túl e kötet költeményeiben a versek szövegébe rejtett idézetekkel is találkozunk. Ezek túlnyomórészt a kötet önreflexív fvéhez kapcsolódnak, mintegy alátámasztják a versről való gondolkodást, helyenként pedig egy-egy létállapot megfogalmazásaként vonja őket versébe a költő. Ezek a más költőktől való átvételek nem zavaróak, hiszen az idézetek nem hivalkodóak; diszkréten simulnak a versek kontextusába, találó konzekvenciákként vagy épp ellenpontokként hatnak ott, s helyénvalóak. Annak jelei, hogy a vers kereteinek kitágulása következtében a világ dolgaival folytatott kommunikációba a művekkel vagy szerzőikkel folytatott kommunikáció is beletartozik. Mint ahogyan a kortárs lírában és prózában is tapasztalhatjuk. (Legfeljebb következtetlen jelöléssel szemben s a kötet végére hagyott, az olvasást nehezítő jegyzettel szemben akadhatnak fenntartásaink.)

P. Nagy István intellektuális költészete szép és okos olvasmány e „holt idény”-ben (és azon felül is), amikor itteni irodalmunkat szüntelenül megkérdőjelezzük, s amikor úgy tűnik, a világ külső zajai elnyomják a költői szót.

HARKAI VASS Éva

MEGINT ŐSZ VAN

Brasnyó István: *Szokott-e ősz lenni Paraguayban?* Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1992

Utolsó prózai munkáinak megírása és megjelentetése óta – gondolok itt elsősorban *Árvaház* című regényére és *Gyöngyéletünk története* című novelláskötetére – Brasnyó István frői hangvétele, mellyel élményeit közvetíti prózai alkotásaiban, mit sem változott. Egy nagyon szomorú s az embert a végsőkig lehangelő világ képe bontakozik ki előttünk új, *Szokott-e ősz lenni Paraguayban?* című regényében is. Regény- és novellahősei, illetve nem egészen meghatározható figurái, így az alakját és lényegét megannyiszor változtató Árvaházi Fiú vagy említett novelláskötetének vágyak és tettek, ősz és tavasz, tanyasi és urbánus világ között hánykódó szereplői, de új regényének narrátor főhőse is minduntalan és végérvényesen elvágyódik ebből a furcsa történésektől, váratlan eseményektől, ki-vehetetlen jelenségektől, érthetetlen félelmektől terhes világból. Ez a vajdasági magyar (s egyáltalán az egész kelet-európai) irodalmat teljes mértékben átható elvágyódásmotívum a regény domináns jegye. Jelenlétére már a mű kérdő mondatlall kifejezett címe is